

למעשה

הרב עובדיה דהן שליט"א

י"ד המועצה הדתית אשדוד ורב בית הכנסת הניכי הישיבות –
"בית יוסף" קרית פוניבי'

"שלח לך אנשים" (י"ג – ב)

למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דיבה שדיברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר. [רש"י].

שואל האדמו"ר רבי ישראל מורגנשטרן מפילוב, וכי את גודל רשעותם בא הכתוב להשמיענו? אלא רעיון עמוק נרמז בזה, מי שאינו רוצה לראות את האמת, לא מועיל גם כשמראים לו האמת במפורש, הוא עדיין לא רואה וזו ההדגשה, ורשעים הללו ראו, הרי ראו בעיניהם ממש, לא מפי השמועה ולא מפי הכתב, ובכל זאת לא לקחו מוסר.

מאמר מרכזי הרב פנחס זרביב

מה איכפת היה למושה להתפלל גם על השאר אומר רבינו החיד"א

אלא מבאר רבינו החיד"א (עפ"י דבריו וז"ל רבינו החיד"א בספרו פני דוד ו'דשו ביה רבים ענוה מאן דכר שמה הכא. ועוד יש לחקור דמה ראה משה רבינו ע"ה להתפלל על יהושע. ותו השתא דנחית להתפלל יתפלל על כלם. ותו יש להבין לשון רבותינו זכרונם לברכה שאמרו דמשה רבינו ע"ה א"ל יה יושיעך מעצת מרגלים וצריך לדעת מאי איריא שם י"ה דנקט. ותו מה הלשון יושיעך מעצת מרגלים הול"ל י"ה יצילך מן החטא: ואפשר לומר בהקדים מ"ש בכמה דוכתי בשם הרב החסיד מהר"ר אברהם הלוי ברוכים ז"ל דמי שהוא עניו אין הפ' שולט בו. וכבר נודע דשר עמלק הוא הפ'. ואפשר שזה טעם שבחר משה ליהושע להלחם בעמלק דידע שהוא עניו באמת ואין שר עמלק שולט בו. והזמן שהלכו המרגלים הוא זמן שליטת פ' כמש"ל אות ה' בשם הרב הקדוש מהר"ש מאסטרפולי ז"ל. גם במקום אחר כתבנו משם רבינו האר"י זצ"ל דמי שיש לו גאווה פוגם בשם י"ה. ויען הדבר ידוע דמרובה מדה טובה נראה דמי שהוא עניו שם י"ה עזרו ומגינו. ובוה נישב החקירות הגו' דהשתא לעיקר עון המרגלים קים ליה למושה רבינו דיהושע יצליח מאחר שהוא עניו ואין הפ' בשגם הוא זמן שליטתו יכול לשלוט עליו מצד ענותנותו כאמור. אך יש לחוש שהמרגלים יפתו אותו בעלילותם ובתועבותם ולחלוקה זו דוקא הוא שהתפלל משה רבינו ע"ה יה יושיעך מעצת מרגלים הכונה שם י"ה מגן עוזך שאתה עניו ושם יה להדר עז"ר הוא יושיעך מעצת מרגלים דייקא שלא יפתוך בעצתם הנסרחת. ומשו"ה לא התפלל על אחרים כי האדם בחירו הוא. אמנם ליהושע דבענותנותו ניצול מהעיקר. התפלל שלא יפתוהו המרגלים בכח שם י"ה המגין עליו. והשתא א"ש מאי דתרגם המתרגם וכד חמא משה ענותנותיה דענין זה בנוי על ענותנותיה דיהושע והרי הוא כמבואר ר') שהאדם הוא בחירי ולא יכולה תפילה להועיל בשביל חבריו, וכל מה שמועילה זה רק כדי לסייעו שתפילה עושה מחצה ורק מסייעת לו ומוסיפה לו זכויות אבל העיקר תלוי בו, לכן יהושע שהיה ענו והיה חסר לו קצת כדי שלא לחטוא הועילה לו תפילתו של משה רבינו אבל שאר המרגלים לא תועיל להם התפילה לכן משה רבינו לא התפלל עליהם כמו שלא הועילה תפילה על קורח שלא יחטא (וע"ע בזה עוד במהרש"א קידושין פא: וחזו"א בסוף או"ח בגליונות על חומש) וז"ל החזו"א גם כשאדם מתפלל בעד רעהו מועיל הדבר ואין זה סותר לבחירה וכפי שמבאר החזו"א כדלהלן המקום ב"ה מניח את הבחירה ביד האדם אבל האדם רשאי להכריח את רעהו לעבודתו ית' בין בכפיה ובין בפיתוי ולא הוי ביטול הבחירה כיון דהמעשה עושה בבחירה וכל ישראל כאיש אחד מי יתן שיהיה בין צדיקי הדור משתדלים לקרב לב כל העם לעבודתו ית' וכו' אם יש מתפלל לפניו ית' על הקירוב ותפלתו נשמעת מתייחס הקירוב שעושה הקב"ה לברואיו כיון שנעשה ע"י תפלת נברא (חזו"א בסוף או"ח מגליונות על חומש)

כוחה של הנגיעה

למה רק כשיחושע אמר שיעלו רצו לרוגמום באבנים

ויאמרו וגו' לרוגמום וגו' מקשה האור החיים (יד, י) 'למה לא נרגשו במאמר ראשון שאמר כלב עלה נעלה וירשנו וגו' נוכל לה'.

אלא מבאר האור החיים 'שלדברי כלב לא חששו לפי שדבריו בטלים מעצמן שאין עדות יחיד עומדת לגבי עדות רבים דכתיב (דברים יט) על פי שני עדים יקום דבר לזה לא חשו לדבריו, מה שאין כן כשבאו יחד דברי יחושע וכלב מעתה הורעה עדות המרגלים כי דין ב' עדים כדין מאה עדים (מכות ה:): ועדות שקולה היא וזאת ואין כאן עדות לא של מרגלים ולא של יחושע וכלב וחזר הדין למה שהיה קודם שלוח המרגלים לזה חשו להם ואמרו לרוגמום אותם'.

למה לא קיבלו דברי יחושע וכלב הרי תרי כמאה

ממשיך האור החיים ומקשה 'למה לא השכילו לדון על פי משפט התורה להכחיש דברי העשרה בדברי השנים, כיון שדין העדות הוא תרי כמאה ומאה כתרי'. (ואז אוקי תרי לבהדי תרי ויאמינו לדברי הקב"ה)

מענו שיהושע נגוע

ומישיב ויאפשר שדנו ביהושע שהוא פסול לעדות במה שנוגע למושה כי היה משרתו מבחוריו

רואים עד כמה הנגיעה מעוותת את עינו של האדם והופכת הצדיק לרשע בזמן שהוא עצמו הרשע ועושה הכל מחמת הנגיעה, שהרי הסיבה שגרמה למרגלים להוציא דיבה זה הנגיעה וכמו שמבאר המסילת ישרים (פרק יא) בסכנת הכבוד, וז"ל 'הוא שגרם לפי דעת חכמינו זכרונם לברכה אל המרגלים שיוציאו דבה על הארץ וגרמו מיתה להם ולכל דורם מיראתם פן ימעט כבודם בכניסת הארץ, שלא יהיו הם נשיאים לישראל ויעמדו אחרים במקומם'. רואים עד כמה גדול כוחה של נגיעה שעוור את עיניהם וגרמו מיתה לעצמם ולכל דורם. ולא עוד אלא שבאים ופוסלים את יהושע כי הוא נגוע שהוא משרת משה

ולמרות שלא היתה שום סיבה שיחליפו אותם כמו שאומר ר' יחזקאל לוונשטיין זצ"ל (באור יחזקאל ח"ד מידות עמ' לד) שהרי מה שהביא אותם למלוך להיות נשיאים עכשיו זה מה שיגרום להם להיות נשיאים בארץ ולמה חששו שמצב זה ישתנה אלא האדם חושש שע"י מה שילך הוא יאבד מדרגתו ושמוא בפעם שניה לא יבחרו בהם מחדש ואין ספק מוציא מידי ודאי ועכ"פ זה מה שגרם להם להכל והם אומרים על יהושע שהוא נגוע כי הוא משרתו מבחוריו. נתבונן עד כמה גדול כוחה של הנגיעה.

הנגיעה גם בדבר קטן היא מסוכנת

מוסיף ר' חיים שמואלביץ בספרו שיחות חיים (מאמר עה) לבאר עד כמה מעלת הכבוד והנגיעה מסוכנת היא שבבעל הטורים כתב ראשי בני ישראל המה. המה עולה נ' מלמד שהיו שרי נז"ן: נמצא שהיו ששת אלפים שרי מאות, ושיש מאות שרי אלף, ושנים עשר אלף שרי חמישים כמותם. וכדי שלא לאבד את המעמד שיש לעוד שנים עשר אלף שרי חמישים כמותם היה שווה להם שיישאר כל ישראל במדבר וגרמו מיתה להם ולכל דורם

וצ"ב למה משה רבינו בחר רק מהשרי חמישים ולא בחר מהשרי אלפים ולכל הפחות מהשרי מאות שהיו יותר ראויים ושמוא לא היו חוטאים.

אלא מבואר במדרש וז"ל (במדב"ר טז ה) זה שאמר הכתוב (משלי כו, ו): מקצה רגלים חמס שתה שלח דברים ביד כסיל, וכי כסילים היו מרגלים והלוא כבר נאמר: שלח לך אנשים, ובכל מקום שנאמר אנשים בני אדם צדיקים הם, שכן הוא אומר (שמות יז, ט): ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים, וכן הוא אומר (שמואל א יז, יב): והאיש בימי שאול זקן בא באנשים, (שמואל א א, יא): ונתתה לאמתך זרע אנשים, לאלו את קורא כסילים, אלו לא נקראו כסילים אלא על שהוציאו דבה על הארץ, שנאמר (משלי י, יח): ומוצא דבה הוא כסיל, אף על פי כן בני אדם גדולים היו ועשו עצמן כסילים, עליהם אמר משה (דברים לב, כ): כי דור תהפכת המה בנים לא אמן בם, שנבחרו מכל ישראל מפי הקדוש ברוך הוא ומפי משה, שכן כתיב (דברים א, כג): וייטב בעיני הדבר ואקח מכם שנים עשר אנשים, מכאן שהיו צדיקים בפני ישראל ובפני משה, ואף משה לא רצה לשלחם מדעת עצמו עד שנמלך בהקדוש ברוך הוא על כל אחד ואחד, פלוני משבט פלוני, ואמר לו ראויים הם, ומניין שאמר הקדוש ברוך הוא שהיו ראויים, שנאמר (במדבר יג, ג): וישלח אתם משה ממדבר פארן על פי ה', ואחר כך לסוף ארבעים יום נהפכו ועשו כל הצרה וגרמו לאותו דור שילקה באותה המכה, שנאמר: כי דור תהפכת המה, שנתבררו צדיקים ונתהפכו, לכך נאמר: שלח לך אנשים (במדבר יג, טז): אלה שמות האנשים.

ומבואר במדרש שה' בחרם ואפשר שהסיבה שלמרות הדרגה היותר גבוהה של השרי אלפים מ"מ יש בזה גם סכנה שהם יותר נגועים כי מעמדם יותר חשוב לכן בחר ה' בשרי חמישים שהם הכי פחות והיו נגועים והם הכי כשרים שהיו ואפ"ה לא הועיל שגדול כוחה של נגיעה שכל דבר קטן משפיע

יש להוסיף שכהן גדול לא מצטרף לעיבור שנה כמבואר בסנהדרין (יח:): ומשום צינה. שהכהן גדול עובד ביום כיפור את עבודת היום, וטעון חמש טבילות ועשרה קידושי ידים ורגליים. ואם תתעבר השנה, יחול יום כיפורים בצינת מרחשוון, ואינו רוצה לטבול בצינה. מבואר עד היכן כוחה של נגיעה שמי בכלל חושב על פעם בשנה שייטבול במקווה ביום הכי קדוש וקצת יהיה לו יותר קר בשביל זה הוא יטעה בשיקול הדעת ולא יעבר את השנה (ר' אהרן קוטלר במשנת ר אהרן ח"ד עמ' ריא)

למה המשגיח התנגד שילמדו הלכות לשה"ר

מספר הרב הלל קופרמן (משגיח בשיבת בית שמואל) בשנה הראשונה ללימודי בישיבה, התארגנה קבוצה של בחורים ללימוד משותף של הספר 'חפץ חיים', מספר דקות ליום. בחורים אחרים התנגדו לכך. הוחלט לעלות לדירתו של המשגיח ולהתייעץ עמו. הוא הפתיע אותם: גם אני מתנגד. הבחורים נדהמים ציפו להסבר. השורש פגום הוא – הסביר – חסר לנו השורש, שהוא אהבת ישראל אמיתית. כל עוד השורש פגום – לא יועילו לימודי ההלכות. כדרכו, עבר להציג בפניהם דוגמא מן החיים בציוור חי ומוחשי:

ראובן בא אל שמעון ומספר לו: 'ענקלה שלך' 'התחיל' עם ילד אחר בשכונה ללא שום סיבה. 'ענקלה שלי? – מגיב האבא – לא יתכן. טעות בידך. אנא בדוק את הדברים היטב, לפני שאתה בא להוציא שם רע על בני מחמדך. כשמתברר מעל לכל ספק שאמנם היה זה 'ענקלה, עובר האב לעמדת התגוננות. - עליך להבין: 'ענקלה שלי סבל בליה מכאב שניים ולא יכול היה לישון. על כן לא שלט בעצמו. כך מתנהג אדם כאשר באים לספר לו לשון הרע על אדם שהוא אוהב באמת.

כאן נודע המשגיח אם היינו אוהבים זה את זה באמת, האם היינו מוכנים לשמוע סיפור גנאי איש לנו אהבת עבודה על עין טובה שנראה כל אחד על רעהו איך קיים מצב כזה שאנו כן שומעים התירוף הוא ישראל במידה מספקת על כן אנו שומעים ברעת השני ובקלוננו הי רחם ע"כ הצעד הראשון שעלינו לעשות הוא איש מעלות חברינו ולא חסרונם או לא ניכשל כלל בדברי אסורים על הולת לאחר שהצליח לזעזע אותנו, הוסיף: 'ביתיים עד אשר תקנו מידה זו, קיימת סכנה להיכשל חלילה בהרבה איסורים הקשורים בשמירת הלשון. ע"כ בכל זאת מן הראוי שתלמדו ביתיים הלכות לשון הרע כדי שתדעו עד כמה חמור העניין ותמנעו מלהיכשל בו מצד יראת העונש. (ספר המשגיח עמ' 523)

לפי"ז יובן מה התביעה על המרגלים שראו ולא לקחו מוסר והרי המרגלים דיברו לשון הרע על עצים ואבנים, ומה שייך ללמוד דבר זה ממרים.

אלא שורש הטאם היה מה שרצו לראות רע וזה היה להם ללמוד ממרים שבדקויות רצתה לראות רע כמשה ולא דנה אותו לכף זכות. ונענשה כך גם המרגלים היו צריכים להבין ולקחת מוסר ומה שהאדם רוצה לראות הוא רואה וזה השורש של אתם בכיתם בכיה של חניס ולכן כל שנאה נקראת שנאת חניס שאם נתבונן בעין טובה נראה שאין סיבה לכעוס כל השני שיתכן שלא התכוין לפגוע כך כל כך ואילו היה לו עין טובה הוא לא היה שונאו וכ"כ רבינו זונה בשערי תשובה (שער א אות יח) 'ודבר שלמה המלך עליו השלום על דבר התשובה. ופרט בו הענין הזה. ופתח דבריו ואמר (שם כח) בעלון צדיקים ורבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם. פירוש הצדיקים מפארים ומכבדים בני אדם. על כל מעלה טובה הנמצאים בהם. והרשעים מחפשים מומי בני אדם ושואותם להשפילם. ואף על פי שכבר הוזהרו המעשים ההם והזרו בתשובה. אח"כ אמר (שם שם יג) מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוֹב רוחם. כי אף על פי שאין לבעל התשובה לגלות עונותיו לבני אדם. כמו שיש להבין מה שאמר ובקום רשעים יחופש אדם.

מידת הטובים לחפות על חסרונותיו של חברו כמו על חסרון עצמו.

דברי חפץ חיים בשמירת הלשון (שער התבונה פ"ז) כלל הדברים, יראה האדם להרגיל את עצמו במדותיו, שיהיה מן הטובים ולא מן הרעים. וממדת הטובים לעזור לחברו בכל יכלתו ולחפות על חסרונותיו כמו על חסרון עצמו. ואם יראה שיש על חברו כעס מאיזה אדם, יסלקו ממנו בטענות ואמתלאות, וזו היא חכמה וגבורה באמת. והרעים עושים כל זה להפך ממש, שמרע לחברו ושמח במפלתו ומגלה חסרונותיו ושוש את לודנות לעין כל ומעורר מדינים בין בני אדם ומשסה אחד על חברו ומהלל את נפשו, שעשה בזה חכמה וגבורה. ובאמת לא כן הוא, וכדאיתא במדרש שוחר טוב (פ' נ"ב), 'שמירי שם בדואג, שאמר לשון הרע לפני שאול על דוד ואחיו, וזה לשונו: בפסוק [תהילים נ, ב ג]: "מה תהלה ברעה הגבור", אמר לו דוד: וזו גבורה היא, שרואה אדם את חברו על פי חברו ודוחפו לבור ורואה אותו על ראש הגג ודוחפו? זו גבורה היא? אלא אימתי הוא גבור? בשעה שיבוא חברו לפול, ואוחזו בידו שלא יפול, וכן מי שרואה חברו, שנפל לבור, ומעלהו. ואתה ראתה שאול כועס עלי והטלת מים על אבירי, כך אדם עושה? עד כאן לשונו.

וראה את גדל השנאה שיש על הרעים, דמלבד שנחים משלחן מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, כמו שאיתא {שבת קמ"ט:}: צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע. אפלו בעת שהנביאים והחסידים מבקשים רחמים על ישראל להטיב להם, אינם רוצים לבקש כלל על הרעים, ואדרבה פורטים בתפלתם בדרך רמו, שאינם מבקשים כלל על הרעים, כמו דכתיב [תהילים קכ"ה ד']: 'היטיבה ה' לטובים ולישירים בלבבותם'.

השמה במפלת חברו שווה לעובד ע"ז

ומה מאד צריך האדם להזהר שלא יהיה שמח במפלת חברו ובבזיונו, וכמו שכתוב {משלי כ"ד י"ז-י"ח}: 'בנפל אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך; פן יראה ה' רע בעיניו' וגו'. והעון הזה מעורר מאד את כח הדין על האדם. ויש בו כח להחריב, ממש כמו עון עבודה זרה, כי כן מצונו בדברי חז"ל {איכה רבה פתיחתא}, כי בעת חרבן הבית, כשנכנס אבינו לבית המקדש, ושאלו הקדוש ברוך הוא: מה לידידי בבית? השיב: מפני מה גלו בני לבין אמות העולם? השיב לו הקדוש ברוך הוא: מפני שעובדי עבודה זרה ושמחין במפלתן אלו על אלו. הרי שהשוה הקדוש ברוך הוא עון זה לעון עבודה זרה. אלא יתבונן האדם תמיד בעצמו, שלפי עונותיו וחסרונותיו הוא ראוי גם כן לגנות ולבזיון, אלא שמרחם הקדוש ברוך הוא עליו בזכות אבותיו.

הלימוד מזה למעשה.

וראים עד כמה צריך לרצות לראות את הטוב

כמה מאלפים הדברים שיחותו של המשגיח שכתבה הגה"צ הרב דב יפה זצ"ל בספרו לעובדך באמת (ע"ת ח"ב עמוד שפ"ט)

ישיבתו של רבי עקיבא שמנתה עשרים וארבע אלף תלמידים ונבנתה עשרים וארבע שנים נחרבה בגלל שלא כיבדו זה את זה וראים שחוסר כבוד מספיק בין תלמיד לרעהו מביא לחורבן הישיבה!

אדם יכול לראות מראות אלוקים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי ולרמות את עצמו ולעבוד ע"ז

כתוב במדרש (במד"ר טו, ע) עד מתי וגו' (במדבר יד, כז), הלכה תינוק שיש בידו אבן בשבת מהו לטלטלו, שנו רבותינו נוטל אדם את בנו והאבן בידו, כלכלה ואבן בתוכה. מדור המדבר את למוד, שהיה הקדוש ברוך הוא נושאם במדבר כביכול (דברים א, לא): כאשר ישא איש את בנו, והיתה עבודת כוכבים בידם, שנאמר (נחמיה ט, יח): כי עשו להם עגל מסכה. וכן את מוצא כשעברו בים צלמו של מיכה עבר עמם, שנאמר (זכריה י, י): ועבר בים צרה, ובכל כך לא הניחן הקדוש ברוך הוא, ואמר למשה קרעתי להם את הים והכעיסוני, שנאמר (תהלים עח, מ): כמה ימרוהו, ואף כאן הוציאנו על הארץ שם רע ואיני יכול לסבל, עד מתי ארוה סובל להם, עד מתי לעדה הרעה.

ורואים עד היכן יכול האדם לטעות שאדם יכול לראות מראות אלוקים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי ולרמות את עצמו ולעבוד ע"ז ואפי בים עצמו עבר עימם הפסל של מיכה

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

מה למד השיכור כשראה שיכור אחר שמושלך באמת המים התינוקות מכים אותו ונותנים לפיו רפש ומיט

וגדולה מזו נראה שבמעשה שהובא במדרש תנחומא בסוף שמיני כמו שהוא תלמידיא דהוה חסיד, והוה ליה אבא ושתי חמרא טובא. ובכל עדן דהוה נפיל בשוקא, אתו עולמיא ומכין יתיה באבני ובצורין, וצווחין וקורין בתרוי חזו שיכרא. וכשרואה בנו החסיד, הוא מקלים ושואל את נפשו למות. ובכל יום אומר לו: אבא, אני אשגר ויביאו לך לבינתך מכל היין שמוכרין במדינה, ולא תלך לשתות בבית היין, שאתה עושה חרפה ממני וממך. והוא אומר לו כן פעם אחת ושתים בכל יום, עד שאמר אביו, שיעשה כמו שהוא אומר שלא ילך לשתות בבית היין. וכן עשה החסיד, שהוא עושה לו בכל יום ובכל לילה מאכל ומשתה, ומישנו במטתו ואחר הולך לו. פעם אחת היה יורד מטר, ויצא החסיד לשוק והיה הולך לבית הכנסת לתפלה, וראה שכור אחד שהוא שוכב בשוק ואמת המים יורד עליו, והבחורים והנערים מכין אותו באבנים ובצורין ומשליכין חמר בפניו ובתוך פיו. כשראה זה החסיד, אמר בלבו אלך לאבא ואביאנו לכאן ונראה לו זה השכור והחרפה שעושים ממנו הבחורים והנערים, אולי ימנע פיו מלשתות בבית היין ולהשתכר. וכן עשה, הביאו לשם והראוהו לו. מה עשה אביו הזקן. הלך אצל השכור ושאל לו, באיזה בית שתה אותנו יין שהיה משתכר בו. אמר לו בנו החסיד, אבא, בשביל זה קראתיך, אלא שתראה החרפה שעושים לזה, כי כן עושים לך בעת שאתה שותה, אולי שתמנע פיך מלשתות בבית היין. אמר לו: בני, בחיי אין לי תענוג וכן עדן אלא זה. כששמע החסיד, הלך לו במפה נפש. אבל לא שמחת היין, הפקודים והתורה, כי היין כשיצא מגופו, והיגון בא בלבו, זה יוצא זה בא. והתורה והמצוה הוא העונג והשמחה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר: כי היא חייד וארך ימך (דברים ל, כ), בעולם הזה ובעולם הבא שכולו ארוך.

במקום שהדבר הטבעי הוא להסיק מסקנות עד כמה היין חמור וגרוע שלכזה מצב הוא מגיע שמושלך באמת המים התינוקות מכים אותו ונותנים לפיו רפש ומיט האדם לא רואה כלום מלבד את התשובה האיק משיגים עוד יין כזה טוב. כך גם במצרים היו שיצאו והתבוננו והיו שיצאו וחשבו על עצמם איך אני עושה מה שאני רוצה וזה ע"י עבודה זרה.

מה שאדם רוצה לשמוע הוא שומע

מסופר כי באחת העיירות בחו"ל רב העיירה הגיע להשתתף בלווייה והבחין כי עומד בין הנאספים גביר מפורסם תושב המקום, כילי וקמצן שלא שייך להוציא ממנו רק פחות משווה פרוטה, ועיקר מסחרו בהלוואות בריבית. הרב החליט כי זו השעה והמקום לעורר את הקהל וגם את לב הגביר, הוא החל בדברי הספדו בדברי המשנה במסכת אבות 'אין מלווים לו לאדם לא כסף ולא זהב אלא מצוות ומעשים טובים בלבד והטעים כל מילה בקול ובניגון'. הוא הביט לראות כיצד העשיר מגיב, והנה העשיר מנענע עם הראש ואפילו מתנועע בכל גופו כמי שמקשיב ומתרגש. לכן המשיך וחזר שוב ביתר שאת על דברי הכיבושין המבארים את המשנה 'אין מלווים לאדם לא כסף ולא זהב' מה אפשר להכניס בתכריכים שאל הרב וכי אוכל? שתי, דולרים, זהב, כסף?! רק תורה ומעשים טובים! רבותי אין מלווים לאדם לא כסף, ולא זהב! כך קיוה שאותו עשיר ישתנה במשנהו. הייתה הרב הנאה מרובה כי הנה העשיר המתנועע מתחיל להתעורר. למחרת הגיע העשיר לבית הרב. הרב קיבל אותו בכבוד גדול כי מסתבר שהרהר בתשובה, ולכן גם הגיע עתה להתיעץ פתח העשיר ואמר לרב: 'רבה' רבה' חבל שהדברים האמתיים של הרב לא פעלו, כל כך טוב! כל כך אמת ומתוק! ועם כל זאת לא פעלו הדברים על הלבבות: מה קרה במה הבחנת כי הדברים לא הועילו? תמה הרב. הרב יודע כי אני מתפרנס בכבוד מהלוואות בריבית, כמובן בהיתר עיסקא, שהרב לא ידאג חלילה שאני עושה איסורים. ריבית של ארבע אחוז. אמש החלטתי להעלות את הריבית בעוד חצי אחת. רק הודעתי כי אני מעלה את הריבית, כולם באו לצעוק איך אני מעז השבתי להם: וכי לא שמעתם מה שהרב אמר - אין מלווים לאדם לא כסף ולא זהב! מה זה כסף? לא שווה שום דבר, ומה לכם כי אתם עושים בלגן מעוד חצי אחוז... והם בשלהם כועסים עלי כאילו ירדתי לחייהם, והרי אין מלווין לו לאדם לא כסף ולא זהב... (להגיד דברים עמוד 92)

הלימוד מזה למעשה.

עד כמה צריך להסיר את בנגיעות ולראות את האמת

למה משה רבינו התפלל רק על יהושע בן נון ולא על כל המרגלים

אלא מפני שיהושע היה נער לא ימיש מתוך האהל ובלי משה רבינו חיינו אינם חיים וכמו שכתב הרמב"ם כיו"ב (פ"ז מרוצח ה"א) לגבי תלמיד שגלה לעיר מקלט מגלין רבו עימו שנאמר וחי עשה לו כדי שיחיה, 'וחיי בעלי החכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה. חשובים' לכך הצורך משה רבינו להוסיף לו אות משמו של ה' ולהתפלל עליו תפילה של משה רבינו שהועילה לבטל הגזירה ורק זה יעזור לו להינצל מעצת מרגלים.

עוד דבר רואים מכאן שמתי שהרב שולח את יהושע לאיזה שליחות הוא הולך ואפי' לארבעים יום ולמרות שהוא יחכה בתחתית ההר ארבעים יום כדי שלא להפסיד דקה אחת

כמו שראינו שכאשר משה רבינו עלה אל הר האלוקים ויהושע נטה שם אוהלו והתעכב שם כל ארבעים יום שכן מצונו שכשירד משה וישמע יהושע את קול העם ברעה למדנו שלא היה עמהם, וצריך להבין למה יהושע נשאר הרי כל מה שירד המן זה רק במחנה ישראל ולא היה אמור לרדת לו מן רק נעשה לו נס וירד לו מן. ועוצמת הנס נחשבת שירד לו מן כנגד כל ישראל עד כדי כך קשה לשנות מדרך הטבע. שכתוב לחם אבירים אכל איש זה יהושע שירד לו מן כנגד כל ישראל. אז למה הטריח את הקב"ה. ותירצו שחשש שמא יתעכב ולא היה שווה לו להסתכן ושווה לו לחכות ארבעים יום כדי שלא לקחת שום סיכון כלפי תורה (וע"ע תירוץ על זה בלמעשה ויקהל)

כל כוחו של יהושע זה מכח התשוקה ברגע שאין לו תשוקה מיד נשכחו ממנו שלוש מאות הלכות

כתוב במדרש (ילקוט שמעוני ויקרא רמז תרפב) אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שנפטר משה לגן עדן, אמר לו ליהושע: כל ספקות שיש לך שאל, אמר לו: רבי, כלום הנחתך [שעה אחת] והלכתי למקום אחר, לא כך כתבת בי: "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל, מיד תגיש כחו של [יהושע], נשתכחו ממנו שלוש מאות הלכות, ונולדו לו שבע מאות ספקות. בקשו כל ישראל להרגו, אמר לו הקדוש ברוך הוא: לומר לך אי אפשר, לך והטרד אותם במלחמה. שנאמר: "ויהי אחרי מות משה" וגו', וכתוב: "בעוד שלשת ימים הכינו לכם צדה", ותנא אף אלף ושבע מאות ספקות של גזרות שוות ושל קלין וחמורין ושל דקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה. אמר רבי [אבהו]: אף על פי כן החזירן עתניאל בן קנז בפלפולו, שנאמר: "ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר", וכתוב: "וילכדה עתניאל בן קנז". וכן הוא בתמורה (טו). וצ"ב מה רצו עמ"י להרוויח במה שרצו להורגו וכי מי ששוכח דינו במיתה. עכ"פ עמ"י היו בדרגא שהבינו שבלי תורה למה לנו חיים.

עוד ביאור למה התפלל רק על יהושע

עוד ביאור כתוב בתרגום ירושלמי כד חמא משה ענותנותו של יהושע התפלל עליו וצ"ב

ומבואר שענוהו זה התרופה ללשון הרע ולכן היות והוא ראה שיש לו כלים לכן הוא התפלל עליו משא"כ בכלב שלפי דרגתו הוא היה פחות לכך הוא לא התפלל עליו כי לא מתפללים על אדם סתם ככה אלא אם כן יש לו כלים לזה

למה שלח ה' את המרגלים הרי ידע שיחטאו

למה ה' הסכים לשלוח את המרגלים הרי ידע שלבסוף יחטאו וירצו לשוב למצרים ואילו לעיל (שמות יג, יז) מציוו שד' האריך להם את הדרך כדי שלא יאמרו נתנה ראש ונשובה למצרים ומאי שנה הכא שלא חש הקב"ה ליה.

ועוד צ"ב על משה שהתיר להם ללכת למרות שידע (כדמוכח ממה ששינה ליהושע את השם) ולא חש שיסריחו ובפרט שהיו אחרי חטא העגל שנדמו לכלה שזינתה תחת חופתה.

כי בלא"ה היו פוקרים יותר

אלא מבאר רבינו אור החיים (במדבר יג, ב) וז"ל 'זאם תאמר קושיא לאלהינו למה לא מנע הדבר מהיות כן, לצד שראה שזולת זה היו פוקרים יותר ועושים בהלה יותר ממה שעשו בהליכת המרגלים' דהינו שהמרגלים היו אומרים שלמה ה' לא מסכים שנלך מסתמא הם בני ענק ואין לנו סיכוי לנצחם אך עדיין צ"ב על משה היו פוקרים יותר הרי כל עוד שלא יודעים שיש שם בני ענק ועמלקי זה סיבה שילחמו אולי ינצחו אותם משא"כ אחרי שידעו ברור שיפקרו יותר ולא ירצו לעלות.

אלא ידועים דברי החינוך שהאדם מפחד מהלא נודע יותר ממה שהוא יודע ומכירו שהוא משער שכך וכך יהי הקושי לכן כשלא ידעו יפקרו יותר מאשר כשידעו. כמו שמבואר כיו"ב בחינוך (מצוה סו) בטעם שמצות הלואה גדלה מן הצדקה. וזאת המצוה (רמב"ם ספר המצוות עשה קצו) של הלואה היא יותר חזקה ומחייבת ממצוות נתינת הצדקה, שמי שנתגלה ונודע דחקו בין בני אדם וגלה פניו לשאל מהם, אין דחקו ואפלתו כמי שעדיין לא בא לאותה בושה וירא מהכנס בה, עכ"ל. דהינו שהיראה ממה יקרה כשאהיה עני מטריד אותו יותר מהעני שכבר יודע איך להסתדר עם זה. ולכן בסכים ה' שילכו ויראו שאין שום דבר ממה שאמרו אבל הם בחרו לראות את הרע ולכן לא עזר להם לראות את הארץ.

עכ"פ מבואר שמוותר לעשות פעולות מתוך חשבונות האין למנוע עבירות יותר גדולות ולכא"ו מציוו סתירה לזה בחזקיהו המלך שהחזיר את בני ישראל בתשובה, ותקע חרב בבית המדרש ואמר מי שלא בא ללמוד יהרג וכולם למדו מקטנם ועד גדולם גם הגברים וגם הנשים, וכך ניצלו מסנחריב הרשע שהגיע עם צבא כחול אשר על שפת הים, ונהרגו על פי מלאך גבריאל.

"בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' צו לביתך כי מות אתה ולא תחיה" (מלכים ב' כ, א). ונאמר על זה בגמרא (ברכות י): אמר ליה (חזקיהו) מאי כולי האי (מה עשיתי שנגר עלי עונש חמור כל כך)? אמר ליה: משום דלא עסקת בפריה ורביה! (חזקיהו לא נשא אשה). אמר לו: משום דחזאי לי ברוח הקודש, דנפקי מינאי בנין דלא מעלו (היתה לי סיבה טובה שלא לישא אשה, משום שראיתי ברוח הקודש, שיצאו ממני בנים שאינם גוונים). אמר ליה ישעיהו: בהדי כבשי דרחמנא למה לך? (מה לך לעסוק בדברי נסתרות של הקב"ה) מאי דמפקדת - איבעי לך למעבד (מה שהצטוו בו הינך חייב לקיימו) ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא - לעביד! (והקב"ה יעשה מה שנוח לו).

וצ"ב וכי מי שלא עסק בפריה ורביה חייב מיתה אלא התביעה עליו שלא לעשות חשבונות

אמר לו ישעיהו אין מה לעשות כבר נגזרה גזירה עליך שתמות ואתה לא יכול לשנות את הגזירה, אמר לו חזקיהו כך מקובל אני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, כלה נבואתך וצא, ואז התפלל חזקיהו המלך ובכה בדמעות וה' אמר לו שמעתי את תפילתך וראיתי את דמעתך ואאריך את ימך בחמש עשרה שנה, אלא שיש כאן כמה קושיות:

א. וכי מי שלא עסק בפריה ורביה חייב מיתה אלא התביעה עליו שלא לעשות חשבונות

ב. הרי ישעיהו אמר לו כבר נגזרה הגזירה ואין מה לעשות, וישעיהו כמובן לא אמר זאת מעצמו אלא מפי ה' כיון שהוא נביא, ואם כן איך חזקיהו שינה את הגזירה?

ג. אם באמת אין מה לעשות אז מדוע בא ישעיהו מרחוק עד לחזקיהו לומר לו שאין לו תיקון וכי בשביל מה הוא עשה את כל הדרך הזו וכל ילד מבין שזו התראה ואם כן מדוע חזקיהו לא עונה לו בפשטות אם נגזרה גזירה ואין מה לעשות מדוע טרחת ובאת, ועונה לו תשובה שמקובל מאבי אביו לא להתייאש לעולם?

אלא יבואר ע"פ יסודו של הגר"ח שמואלביץ זצ"ל בספרו שיחות מוסר (מאמר עח) בעניין עבודת ה' כעבד. וז"ל - שבזמן שאדם מקיים מצוה שיודע בה טעם, עדיין לא נתברר שהוא מוכן ומזומן לקיים את מצות בורא משום שהיא מצות בורא, כי יתכן שאינו מקיימה אלא משום הכרע הדעת, ורק קיום מצוה בלא טעם יעיד על הצדקת האמונה והסכמת הנפש לקיים כל רצונות הבורא ית'. וכי

שכל עיקר עבודת האדם היא שיהיה "עבד" לקונו, עבד שאין לו אלא מצות רבו, ובל ילך אדם אחר "חשבונות רבים" ואפילו הם חשבונות של כבוד שמים, שאם הוא עושה כן כבר אינו עבד אלא בן חורין העושה על דעת עצמו.

וכן א"ל ישעיהו הנביא לחזקיהו המלך, " בהדי כבשי דרחמנא למה לך, מאי דמיפקדת איבעי לך למיעבד ומאי דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד" (ברכות יא) - כלומר, אל לך לשקול את הדבר על פי דעתך אלא עשה מה שנצטווית, ואם משום כבוד שמים, "מאי דניחא קמיה קוב"ה לעביד", אין לך לדאוג עבורו, כביכול. עכ"ל.

אלא התביעה היתה עליו למה חישבן ונכנס בהדי כבשי דרחמנא והתיקון לזה הוא לא להכניס את השכל גם בדבר הכי מובן בשכל שאפילו ילד מבין ולכן אומר לו ישעיהו כבר נגזרה גזירה לראות אם הוא שוב פעם יפעיל את שכלו ויאמר לו אז למה טרחת ובאת? אבל חזקיהו לא חזר על הטעות שוב אלא אמר שיש לו איזה קבלה מאבותיו שאין להתייאש, וכן מה שאמר אפילו חרב חדה מונחת על צווארו.

ומה שלמדנו מכאן שאף על פי שלפי ההיגיון לכאורה חזקיהו צודק - עם כל זה, כמעט והפסיד את שני העולמות. ללמדנו שעם הלכה לא מחפשים היגיון. וכן בקטורת, שאומר בר קפרא, "ואילו היה נותן בקטורת קרטוב (מעט מאוד) של דבש - אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה", שהיה ריחה טוב מאוד מאוד. ואם כן, הוא שואל, "ולמה אין מערבין בה דבש?" והתשובה ברורה: " מפני שהתורה אמרה כי כל שאור וכל דבר לא תקטירו" וגו'. קרה וחבורתו הלכו לפי השכל, ולכן באו בטענות למשה רבינו ע"ה. אבל משה רבינו, עליו נאמר "עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא". פירוש המילה "עבדי" היא שהוא משעבד את שכלו והבנתו לתורה, וגם אם שכלו מבין אחרת מהתורה - הוא מכופף את שכלו ולא את התורה ח"ו.

אלא התשובה היא שהאדם מצווה שלא לעשות חשבונות מעצמו אבל כאן ה' בעצמו הוא שציוה אותם רק שאנו שואלים למה שלחם ולא חש לתקלה על זה התשובה היא שהיו מקלקלים יותר

וצ"ב מה החידוש שאפי' חרב חדה מונחת על צווארו של אדם שיתפלל פשיטא מה יפסיד אם הוא יתפלל. אלא כא לחדש ולומר שהיות ומסתמא ימות אז עדיף לכא"ו שיתודה וישבו יום אחד לפני מיתתו קמ"ל שעדיף שיתפלל הא הוא יפסיד וידוי על זה גופיה הוא עונה בהדי כבשי דרחמנא למה לך שהאדם צריך לשמוע לציוי ה' ולהאמין שלא ייאש עצמו מן הרחמים והוא לא יפסיד ממה שהוא עושה מצוה

הרב חיים בן המו שליט"א

למה משה רבינו שלח את המרגלים ולא חשש שיחטאו

הסברים רבים נכתבו סביב חטא המרגלים, חטא שהותיר צלקת עמוקה ומדממת, ארבעים שנות מדבר יום לשנה, חטא ששינה את פני העולם והעם, חטא שהתחיל לדעת בזוהר הקדוש בשל נגיעות של כבוד, והסתיים בבכיה לדורות בחורבן בית ראשון, וחורבן בית שני, ועוד, שאת חסרונו אנו מרגישים יום יום, ומצפים לישועה.

כאשר באים לדון בחטאי אישי המקרא, כגון: אדם הראשון, יוסף ואחיו, המרגלים שהיו נשיאי ישראל, וכדו' כהקדמה בסיסית עלינו לזכור את דבריו של רבי זירא אמר רבא בר זימנא (שבת קיב): האומר "אם ראשונים בני מלאכים - אנו כבני אנשים. ואם ראשונים בני אנשים - אנו כחמורים, ולא כחמורו של רבי פינחס בן יאיר ושל רבי הנינא בן דוסא אלא כשאר חמורים".

כך שחלילה לנו לשפוט בעינינו הבשריות את המרגלים שהיו ללא ספק ענקי רוח, ועוד שהזוהר הקדוש כותב על דור המדבר שכזה "דור דעה" לא היה ולא יהיה עד שיבוא מלך המשיח.

(יג-ב) "שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען"

עם ישראל נמצאים בשנה השנייה לצאתם מארץ מצרים בדרכם אל הארץ המובטחת, העם פנה למשה בבקשה לשלוח מרגלים לראות את הארץ, על עצם השליחות כבר בארו חז"ל אמר הקב"ה למשה, שלח לך - אני איני מצווה אותך, כלומר הקב"ה שרואה את העתיד, ויודע את תוצאות השליחות לא הסכים לשליחת המרגלים, ולכן אמר למשה "שלח לך" לדעתך, ובאמת מדוע משה הסכים לשלוח את המרגלים אם הקב"ה רמז לו ששליחות זו מסוכנת? ואף מתפלתו וברכתו של משה לתלמידו הושע בן נון, ובצורך להוסיף אות לשמו, יהושע, י-ה יושיעך מעצת המרגלים, אנו למדים שהיו למשה חששות אם כך למה לקחת כזה סיכון, את תשובה לשאלה זו מוצאים אנו בדברי רש"י (יג-ב) השואל "למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים? לפי שלקתה על עסקי דיבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר".

מפני שסבר שאחרי שראו מה קרה למרים הם לא יחטאו עוד

טרם נבאר את תשובת רש"י נקדים את המובא בסדר עולם, שבתאריך כב' בסיון לקתה מרים בצרעת על שדברה במשה, עם ישראל המתינו לה שבעה ימים, ומיד לאחר מכן בכט' בסיון נשלחו המרגלים, ואם כן יש להבין מהי שאלת חז"ל, למה נסמכה פרשת המרגלים לפרשת מרים, לכאורה כי כך היה הסדר?

אלא אומר המהר"ל שעם ישראל פנו למשה לא פעם בדרישה לשלוח מרגלים לראות את הארץ, ומשה לא הסכים, אבל אחרי שמשה יחד עם כל עם ישראל ראו מה עלה בגורלה של מרים הנביאה, אחותו, שדברה עליו ולקתה בצרעת, ומצורע חשוב כמות, אירוע המהווה בהחלט שיעור מאלף בחומרת שמירת הלשון, כאשר היו למרים כל הצטדקי שבעולם לדבר, מפני שהיא דברה רק עם אהרון האח הגדול, וכונתה לטובה, אמר משה זה הזמן הנכון לשלוח את המרגלים, כי מעשה מרים בוודאי ילווה את המרגלים בדרכם אל הארץ, וממנו ילמדו מוסר, ולכן הסכים לשליחות הזו, ולכן גם לא נשלחו אנשי צבא אלא אנשים חשובים וצדיקים, ומשלא למדו מוסר ממרים חז"ל קוראים להם רשעים, על אף שהיו נשיאים ובדרגה רוחנית מאוד גבוה.

השפעת הראייה ועוצמתה היא לאין ערוך יותר מהשמיעה

דרכי הלמידה רבים ומגוונים, אולם אינה דומה הראייה לשמיעה, השפעת הראייה ועוצמתה היא לאין ערוך יותר מהשמיעה. כך מביא רש"י בשם רבי אלעזר בן עזריה בריש פרשת אחרי מות (טז, א-ב) "וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבנתם לפני ה' וימותו" וז"ל: היה רבי אלעזר בן עזריה מושל, משל לחולה שנכנס אצלו רופא, אמר לו, אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב, בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני, ואמר ראב"ע זה זה ורזו יותר, כלומר כאשר משתמשים בדוגמא מוחשית ההשפעה גדולה יותר.

השפת אמת על הפסוק (תהלים קד-כד) "מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קניינך" מבאר על פי מה שמובא בזוה"ק פרש' תרומה קסא: "איסתכל הקב"ה באורייתא וברא עלמא" ופירש שכל מה שנברא בעולם, נברא ללמד את האדם עבודת ה', וזהו שכתוב "מלאה הארץ קניינך".

וזהו עומק דברי רבי בן זומא (אבות ד-א) איזהו חכם? הלומד מכל אדם, ואף דוד המלך השתבח במידה זו ואמר "מכל מלמדי השכלתי".